

Оксана КОРНІЄНКО

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри світової літератури та теорії літератури
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова (Київ)
o.o.kornienko@udu.edu.ua

**ГЕНЕРАТИВНИЙ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТНЬОМУ
ПРОЦЕСІ У ВИВЧЕННІ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН:
PRO & CONTRA (З ДОСВІДУ ВИКЛАДАННЯ)**

Використання генеративного штучного інтелекту (ШІ) в різних сферах сучасного життя, в тому числі й процесі освіти, має свої беззаперечні переваги. Серед основних назвемо: швидкий пошук інформації, її узагальнення і систематизація, допомога у створенні плану для вирішення будь-якого завдання, розробка інтерактивних навчальних матеріалів, створення ілюстрацій, презентацій тощо.

Водночас власний практичний досвід роботи зі студентами університету продемонстрував певні виклики, що виявилися у процесі навчання. Для ілюстрації візьмемо поточний 2024–2025 навчальний рік, зокрема, вивчення літературознавчих дисциплін студентами напрямів підготовки 03 Гуманітарні науки, 01 Освіта/Педагогіка спеціальностей 035 Філологія і 014 Середня освіта (Мова і література). Більшість студентів першого курсу бакалаврів у підготовці до семінарських занять з фахової дисципліни «Вступ до літературознавства» («Introduction to Literary Theory») активно залучали використання ШІ. Навіть під час аудиторного заняття на усні питання викладача встигали послуговуватися генерованими відповідями ШІ, ще більше – у письмових відпрацюваннях пропущених занять, під час іспиту. Виявилося, що у питаннях літературознавства ШІ почасти давав хибні відповіді.

Узагальнення типових помилок ШІ у сфері аналізу художньої літератури дозволило виокремити такі:

1) вигадкування неіснуючих авторів і неіснуючих художніх творів або приписування відомим письменникам творів і текстів, які вони ніколи не писали (особливо у типах завдань, які стосувалися ілюстрації тієї чи іншої тенденції в історії світової літератури й новітній літературі);

2) спотворення і вигадкування перебігу подій (сюжету і фабули), відсутніх в оригінальному художньому творі; апеляція до неіснуючих у тексті літератури персонажів або «перекручування» їхніх імен; псевдоцитати. Наприклад, у підготовці до семінарського

заняття з теми «Сюжет, конфлікт і композиція літературного твору» студенти отримали завдання вдома за наданим покликанням на сайті «УкрЛіб» прочитати новелу зі збірки «Декамерон» Джованні Бокаччо «День четвертий. Оповідка п'ята» (в українському перекладі Миколи Лукаша) [1], і підготуватися до аналізу в аудиторії змісту конфлікту і визначенню основних елементів сюжету (експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка), а також додаткових (пролог, епілог). У відповідях студентів, які не прочитали художній твір, натомість послуговувалися III щодо цієї новели, перебіг подій постає вражаюче абсурдним і повністю вигаданим: *«Новела розповідає історію про жінку, яка вдало використовує свої чари, щоб обдурити чоловіка та отримати від нього бажане. Це твір про хитрість, обман і людську слабкість... кульмінація розгортається через успішний обман»*. Або ще з відповіді іншого студента: *«Молодий чоловік закохується в дівчину, але батько дівчини забороняє їм бачитися. Молоді люди знаходять способи зустрічатися таємно, незважаючи на заборону батька. Батько дізнається про стосунки дочки і вбиває коханого. Дівчина, дізнавшись про смерть коханого, вирішує померти сама»*. Звісно, нічого подібного в новелі Бокаччо немає. Крім того, у відповідях студентів-користувачів III Ізабетта стала *«Лізабеттою»*, *«Лізаветою»*, слуга Лоренцо – *«купцем Джерардо»*, *«Ліонором»*, *«Ліоніно»* тощо. Студенти наводили псевдоцитати, запропоновані III: *«Лізавета, дівчина шляхетної родини, палко кохала молодого купця на ім'я Джерардо, але її родина не схвалювала такого союзу»*. Подібне відбувалося й на інших семінарах, стосувалося інших тем і художніх творів. Так, серед завдань до семінару «Художня мова» потрібно було проаналізувати тропи та синтаксичні фігури і пояснити їх призначення у 132 сонеті Франческо Петрарки в українському перекладі Григорія Кочура. URL-покликання на текст сонета було надано в завданні, проте студенти, навіть не переходячи за покликанням і не прочитавши текст (14 віршованих рядків), зразу звернулися до III, який видав їм хибний неіснуючий переклад. Те саме сталося і з завданням щодо порівняння фоніки (асонансів і алітерацій) в текстах оригіналу 18 сонета Вільяма Шекспіра і його українського перекладу – III знову видав неіснуючий текст перекладу українською мовою і приписав авторство Дмитру Паламарчуку.

3) III хибить у версифікації: визначенні метру, розміру, схеми римування у віршах.

Це далеко не повний перелік. Викладач неодноразово попереджав студентів, що ІІІ робить багато помилок у царині літературознавства, проте всі застереження студенти ігнорували.

Наведені факти свідчать про певні тенденції, пов'язані зі змінами у мисленні й свідомості людей інформаційно-цифрової доби: дедалі частіше перевага надається сприйняттю інформації короткими блоками, що дозволяє не «потонути» у безмежному інформаційному просторі. Педагоги, психологи, соціологи констатують, що сучасне юне покоління мало читає літературні твори [2; 7], надає перевагу стислому переказу художніх текстів (зосередженому на констатації основного перебігу подій, фактично спрощеному сюжеті). Вбачається показовим есе Hugh McGuire «Why can't we read anymore?» [4] (must read. – *О. К.*), в якому автор окреслює цю складну проблему у зв'язку зі змінами, що відбулися в сучасному житті й людській свідомості.

Наведені факти з досвіду викладання свідчать також про безпрецедентну довіру студентської молоді до ІІІ. І однією з причин, як вбачається, є належність сучасного студентства до цифрового покоління «Digital Native» [5], «Generation Z» (Zoomer) [8], «Internet Generation», «Net.Generation» [3], «iGEN» [9] (похідне водночас від Internet та iPhone Generation. – *О. К.*) та ін.

Це покоління, яке народилося і зростало вже у диджиталізованому світі: «...Gen Z is the first generation born into a digital world» [6]. Для покоління Z (народжених приблизно з початку 1990-х – до 2010-х років) користування Інтернетом і різними високотехнологічними гаджетами з раннього дитинства стало невід'ємною частиною їхньої екзистенції: і в щоденному користуванні, і в навчанні, дозвіллі, спілкуванні тощо. Для них Інтернет – майже не єдиний беззаперечний авторитет і супернадійне джерело інформації, як-от і новітні розробки програм ІІІ.

Повна довіра до ІІІ нівелює критичне мислення; перекладання будь-якого завдання на ІІІ несе ризики часткової втрати людиною здібності самостійно мислити, що впливає на уповільнення розвитку мисленнєвої діяльності особистості взагалі.

Як ніколи, в освіті постала нагальна потреба навчати ще з молодшої і середньої школи вдумливо сприймати інформацію, яку учні можуть отримувати з різноманітних джерел, критично ставитись до неї, аналізувати, перевіряти, і найважливіше – генерувати власні ідеї. У закладах вищої освіти, можливо, впроваджувати або змістові модулі, або дисципліни вільного вибору студентів, де молодь буде навчатися розумному використанню ІІІ, де генеровані мовною моделлю відповіді будуть сприйматися як можлива «стартова», проте

небеззаперечна підказка у пошуку інформації, яку обов'язково потрібно ретельно проаналізувати, перевірити, а далі – рухатись самостійно у виконанні завдань і проведенні власних досліджень і проєктів.

Формуванню аналітичного і критичного мислення сприяє вивчення літератури: як художньої, яка акумулює в собі духовний і естетичний досвід людства, так і наукової, зокрема сучасних академічних джерел, як бази для майбутніх досліджень, вдосконалення і подальшого розвитку цивілізації.

Література:

1. Бокаччо Джованні. День четвертий. Оповідка п'ята. *Бокаччо Джованні. Декамерон*. Сайт УкрЛіб: Бібліотека української літератури. Зарубіжна література. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=2268&page=52>
2. Ferguson Donna. Children are reading less than ever before, research reveals. *The Guardian*. 2020, Feb. 29. <https://www.theguardian.com/education/2020/feb/29/children-reading-less-says-new-research>
3. Janco Reynol, Mastrodscasa Jeanna. Connecting to the Net. Generation: What Higher Professionals Need to Know About Today's Students. Washington: NASPA, 2007. 164 p.
4. McGuire Hugh. Why can't we read anymore? 2015, Apr. 22. URL: <https://hughmcguire.medium.com/why-can-t-we-read-anymore-503c38c131fe>
5. Prensky Marc. Digital Natives, Digital Immigrants, Part 1. *On The Horizon*, NCB University Press, 2001, Vol. 9, N 5. P. 3–6. DOI: 10.1108/10748120110424816
6. Schmidt Lucinda, Hawkins Peter. Children of the tech revolution. *Sunday Morning Herald*. 2008, Jul. 15. URL: <http://www.smh.com.au/news/parenting/children-of-the-tech-revolution/2008/07/15/1215887601694.html>
7. Sliva Jim. Teens Today Spend More Time on Digital Media, Less Time Reading. American Psychological Association. 2018, Aug. 20. URL: <https://www.apa.org/news/press/releases/2018/08/teenagers-read-book>
8. Turner Antony. Generation Z: Technology and Social Interest. *Journal of Individual Psychology*. University of Texas Press. 2015. Vol. 71. N2. P. 103–113. DOI: 10.1353/jip.2015.0021
9. Twenge Jean. iGEN: Why Today's Super-Connected Kids are Growing Up Less Rebellious, More Tolerant, Less Happy and Completely Unprepared for Adulthood. New York: Atria Publishing Groop, 2018. 342 p.